

Hónapló

Dalos György

Mi tagadás

Berlin, 2022. február 10.

Bulgakov beszélő nevei élednek újra egy orosz újsághírben. A *Mester és Margarita* Hajléktalan Ivánjára (Ivan Bezdomnij) rímel a Vlagyimir Beszhlebnij (Kenyértelen Vlagyimir) vezetéknev, olyannyira, hogy akár a képzelet szülöttének is tarthatnánk. Márpedig viselője hús-vér ember, 72 éves omszki nyugdíjas, s ami történt vele, akár a nagy regény egyik cselekményszála is lehetne. Január végén Beszhlebnijt a helyi kerületi bíróság négy év felfüggesztett börtönbüntetésre ítélte az államrend megdöntésére irányuló szervezkedés és „a Szovjetunió felbomlása tagadásának” vádjával. Az előbbi vád alighanem erősen túlzott, az utóbbi viszont tényállásszerűen igaz és a helyi TEK házkutatásánál lefoglalt tárgyi bizonyítékok is alátámasztják. Beszhlebnij annak idején nem cseréltette be szovjet útlevelét az Orosz Föderáció hivatalos úti okmányára, önmagát továbbra is a Szovjetunió polgárának, mi több, a Városi Szovjet Végrehajtó Bizottság elnökének tekinti, és nem hajlandó elismerni az orosz államot. Felfogását úton-útfélen hangoztatja, miáltal megvalósítja az orosz BTK 282/2 cikkelyében foglalt „szélsőséges szervezet létrehozása” büntetést.

74

A „szélsőséges szervezetek” fogalmát Putyinék meglehetősen kiterjesztett módon definiálják, mondhatni, a táliboktól a sztálinizmus bűneit vizsgáló Memoriál társaságig sokan beleférnek ebbe a besorolásba. A szovjetnosztalgia tevékeny hívei azonban tényleg radikális irányvonalat képviselnek, Omszkban például bíróság elé akarják állítani a „liberális junta”, értsd, az Orosz Föderáció kormányának képviselőit. Különbféle elnevezések alatt – „Haza a Szovjetunióba”, „Az SZSZSZK polgárai”, „Szovjet állampolgárok jogainak helyreállítási Szövetsége” néven – működnek Krasznodarban, Jekatyerinburgban, Tulában, a Komi Köztársaságban, Szibériában és Szahalin szigetén – jobbra nyugdíjasok, az afganisztáni háború veteránjai, kommunisták és nagyorosz nacionalisták vegyesen. Bár igazi veszélyt alig jelenthetnek, a rendszer komolyan veszi őket: egyik aktivistájuk három és fél, másik hat év szabadságvesztésben részesült, egy harmadikat 300 ezer rubel pénzbüntetéssel sújtottak. Annál érdekesebb, hogy ennek a reménytelen ügynek, a szovjethatalom helyreállításának őszinte hívei akadnak. A „felbomlástagadók” a történelmet szeretnék meg nem történtté tenni – s mi tagadás, szubjektíve van rá okuk.

1975 vagy 1976 nyarán Sztarij Oszkolba utaztam – kislányomat, Annát kellett hazahoznom az orosz nagyszülőktől. Moszkvába a Malévvval repültem, onnan pedig éjszakai vonattal mentem tovább a dél-oroszországi vá-

rosba. Rettenetesen hosszú út volt – vasárnap este fél hétkor szálltam be a Paveleckij pályaudvaron, és másnap délben érkeztem meg Oszkolba. Négy-személyes kupében sikerült fekvőhelyet szereznem egy állomáson, talán Kurszknál, azután beszálltak az utastársak is – három bányász. Donyeckbe tartottak, ahová másnap este kellett megérkezniük, hogy elérjék az éjszakai műszakot. Hamar előkerült a vodka, az étkezőkocsiból marhapörköltet rendeltek hozzá, és a jó hangulat megoldotta a nyelveket. Elmondták, hogy két-laki életet élnek, hétköznapijait a bányában töltik, munkásszálláson hál-nak, és csak hét végén vagy ünnepeken járnak haza családjukhoz. Egyikük elmesélte, hogy az asszony kevesli a pénzt. Még hogy kevés, méltatlanko-dott, és mintegy cáfolatként különböző zsebeiből számtalan gyűrött bankót halászott elő – ennyi rubelt egyszerre még sohasem láttam. Hogyhogy nem, rákérdeztünk egymás korára. Utastársaim huszonöt-harmincévesek voltak, nálam fiatalabbak, de én legalább harmincöt-negyvenesnek becsültem őket. A legendásan magas bányászfizetésnek tehát magas ára volt. Azután aludni tértünk, ki-ki a maga priccsére. Lámpaoltáskor még figyelmeztettek, hogy a mellettem fekvő vājár éjszaka fel-felordít, mert egy omlás óta azt álmod-ja, hogy „jön a szén”. Ilyenkor, biztattak, leghelyesebb, ha ráverek egyet a fejére, attól megnyugszik. Mi tagadás, a vājár nyugodtan aludt, én meg viszolyogva forgolódtam álmatlanul az ordításra várva.

Ha meggondolom, ez a három bányász elvben akár ma is élhet, noha a szeszfogyasztás és a szilikózis nem kedvez az élettartamnak. Ha mégis élnek, tanúivá lettek az iparág gyors hanyatlásának, presztízvesztésének, a rubel elértéktelenedésének, az 1989-es félmillió-s donyECKi bányászsztrájk-nak, amikor már nem is pénzt, hanem kenyeret és szappant követeltek a Köz-ponttól, s végül országuk összeomlásának. Ott, ahol egykor leereszkedtek a tárnákba, most két mondvacsinált ütközőállam, a DonyECKi és Luhanszki Népköztársaság alkotja az orosz–ukrán háború frontvonalát. Meglehet, a szovjetkorszakban nehéz és kockázatos volt a munka, szürkék a hétköznap-ok, a gyarló kisember gyarló kis életet élt, de béke volt, nyugalom, „zasztoj” (pangás), ahogy utóbb nevezték, a kedd hasonlított a csütörtökre, és nem kellett részt venni abban a zűrzavaros és olykor véres folyamatban, amit úgy hívnak: történelem. Kenyértelen Vlagyimir talán azért őrizgeti párnája alatt rég lejárt szovjet útlevelét, hogy ő bizony mindennap visszavonatozik vele a hetvenes évekbe.

*

Oliver Zille, a Leipziger Buchmesse igazgatója láthatóan nyomott hangu-latban jelentette be, hogy az idén elmarad a vásár, s benne a szépen beha-rangozott portugál fővendégség is. Hivatalosan a Covid–19-re hivatkozva állították le az előkészületeket, ennél azonban bonyolultabb a képlet. A me-nedzsment eredetileg vegyes – online és jelenléti – vásárra hajlott volna, szá-mos kiadó azonban az utolsó pillanatban kihátrált a vállalkozásból. Meg lehet érteni őket: az utóbbi két esztendő-t leginkább home office módozatban tengődtek végig, ami a kisebb szerkesztőségeket csődközeli helyzetbe sodor-ta. Ilyen körülmények között standot foglalni, könyveket szállítani, szerző-ket küldeni a „Lipcse olvas” rendezvényeire nem éri meg: egyetlen pozitív

teszt felülírhatja a részvételt. Másfél hónappal a tervezett nyitás előtt az igazgatóság visszautalja a nevezési díjakat, és a szállodák is megtérítik a foglalási előlegeket. A legközelebbi időpont 2023. március 26. – addigra talán elvonul a vírus.

Most veszem észre: tavaly ilyenkor már vészmadárkodtam e hasábokon (*Mozgó Világ*, 2021 április), pedig akkor még helyell-közzel megtartották a vásárt. Mi több: a „Lipcse olvas” program erős magyar részvétellel zajlott a PIM – igen, a PIM! – és a berlini Collegium Hungaricum szervezésében. Tankó Tímea ekkor vette át a fordítói díjat Szentkuthy Miklós szépen recenzeált Casanovájának átültetéséért. Kiss Noémi Balaton-elbeszélésével, Terék Anna novelláskötetével, Kalász Orsolya költőként és fordítóként is szerepelt, én pedig moderátorként működhettem közre az elragadó hölgytársaságban. Szép langy tavaszi este volt, a pandémia enyhülni látszott, az arcokról lekerült az álarc, s jómagam is sutba dobtam megrögzött peszsimizmusomat – eb ura fakó, koronavírus ide, kultúrharc oda, valami jó is történik a magyar irodalommal.

Most, a vásár lefújásának hallatán kissé megint elbizonytalanodtam. Nézegetem a kirakatba tett könyvújdonságokat, mellettük az árcédulákat, és hirtelen képzettársítással egy a maga idejében sokat hangoztatott maxima ötlík fel bennem, mely szerint „a szocializmusban a kultúra nem lehet áru”. Ez a tétel annyiban igaz volt, hogy az állam mindent fedezett, hiszen valós árakon még Berkesi András példányszámai sem hoztak volna nyereséget. Annak a rendszernek a hátránya egyértelműen a politikai függőség volt, a mainak az anyagi szolgaság. Mégis, minden antikapitalista ösztönöm ellenére úgy sejtem, hogy a könyvnek egyetlen esélye van a megmaradásra: áruvá kell válnia, vagy annak kell maradnia.

*

Régi, állítólag valóságalapú anekdota szerint az ötvenes évek elején két népnevelő csöngetett be Ruzsnyák István orvostudóshoz, az Akadémia elnökéhez. A szegény agitátorok leginkább hétvégi délutánokon vállalták a pokolba kívánt vendég dicstelen szerepét. A lakók nem szívesen látták őket, némelyek egyenesen bezárkóztak, s pokrócot raktak az ajtó elé, nehogy kiszűrődjön a fény. Ruzsnyák azonban ajtót nyitott, és türelmesen hallgatta a népnevelők tájékoztatóját a koreai harcterről, a stockholmi békefelhívásról és a francia munkásosztály hősies sztrájkmozgalmáról, amikor pedig felajánlották neki, hogy ő is kérdezhet, az akadémikus hosszú monológban fejtette ki nézeteit a nemzetközi helyzetről, a maga szellemi szintjén és tájékozottságával. A két kis káder szabályosan lebénult az információözöntől, s csak nagy nehezen mert megszólalni. „Tessék mondani, lesz-e háború?” – makogta az egyik. „És mi lesz a maszekokkal?” – kíváncsiskodott a másik.

Maszekok ma már nincsenek, vannak viszont oligarchák. Marad az első kérdés.